

YANGI MING YILLIKDA MARKAZIY OSIYODA XAVFSIZLIKNI TA'MINLASH MASALALARI

ENSURING SECURITY IN CENTRAL ASIA IN THE NEW MILLENNIUM

ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В НОВОМ ТЫСЯЧЕЛЕТИИ

Norimonova Gulmira Ulug'bek qizi

*Andijon davlat pedagogika instituti milliy g'oya,
ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada yangi ming yillik sharoitida Markaziy Osiyoda xavfsizlikni ta'minlash bilan bog'liq bo'lgan asosiy omillar, mavjud xavf-xatarlar va ularni bartaraf qilish yo'llari tahlil qilinadi. Mintaqaning geosiyosiy ahamiyati, tabiiy resurslarga boyligi hamda strategik hudud sifatida shakllanishi hamda uning ichki va tashqi xavfsizlik tizimiga bevosita ta'sir qiladi. Tadqiqotda diniy ekstremizm va terrorizmning kuchayishi, transmilliy jinoyatchilik, chegara masalalari, suv va energetika resurslaridan foydalanish bilan bog'liq ziddiyatlar singari, zamonaviy tahdidlar haqida so'z boradi. Shu bilan birga, Markaziy Osiyo davlatlarining o'zaro hamkorlik mexanizmlari, mintaqaviy integratsiya jarayonlari, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik, jumladan MDH, SHHT va BMT doirasidagi faoliyatining xavfsizlikni ta'minlashdagi o'rni baholangan. Mazkur tadqiqot yakunida-mintaqada barqaror xavfsizlik tizimini yaratish uchun diplomatik muloqotni mustahkamlash, iqtisodiy hamkorlikni kengaytirish, yoshlar siyosatini rivojlantirish va axborot xavfsizligini kuchaytirish bo'yicha taklif va xulosalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *Markaziy Osiyo, xavfsizlik, terrorizm, mintaqaviy hamkorlik, SHHT, MDH, BMT, diplomati muloqot, barqarorlik, integratsiya jarayonlari.*

Annotation: *This study examines the main factors, existing threats, and possible solutions related to ensuring security in Central Asia in the new millennium. The geopolitical significance of the region, its rich natural resources, and its strategic location directly influence its internal and external security system. The research highlights modern challenges such as the rise of religious extremism and terrorism, transnational crime, border issues, and disputes over the use of water and energy resources. The study also evaluates the mechanisms of cooperation among Central Asian states, regional integration processes, and collaboration with international organizations, including the CIS, SCO, and UN, in strengthening regional security. In conclusion, the research provides recommendations for establishing a stable security system in the region through enhanced diplomatic dialogue, expanded economic cooperation, the development of youth policies, and the improvement of information security.*

Keywords: *Central Asia, security, terrorism, regional cooperation, SCO, CIS, UN, diplomatic dialogue, stability, integration processes.*

АННОТАЦИЯ: В данной работе анализируются основные факторы, существующие угрозы и возможные пути обеспечения безопасности в Центральной Азии в новом тысячелетии. Геополитическое значение региона, его богатые природные ресурсы и стратегическое положение напрямую влияют на систему внутренней и внешней безопасности. В исследовании освещаются современные вызовы, такие как рост религиозного экстремизма и терроризма, транснациональная преступность, пограничные проблемы, а также споры, связанные с использованием водных и энергетических ресурсов. Кроме того, рассматриваются механизмы сотрудничества государств Центральной Азии, процессы региональной интеграции и взаимодействие с международными организациями, включая СНГ, ШОС и ООН, в укреплении безопасности региона. В заключение представлены рекомендации по созданию устойчивой системы безопасности посредством укрепления дипломатического диалога, расширения экономического сотрудничества, развития молодежной политики и повышения уровня информационной безопасности.

Ключевые слова: *Центральная Азия, безопасность, терроризм, региональное сотрудничество, ШОС, СНГ, ООН, дипломатический диалог, стабильность, интеграционные процессы.*

KIRISH

XXI asr boshlaridan boshlab Markaziy Osiyo mintaqasi global siyosiy jarayonlarning muhim markazlaridan biriga aylanib ulgurgan. Bu hududning strategik geografik joylashuvi, katta iqtisodiy salohiyati, boy tabiiy resurslari va yirik geosiyosiy kuchlar manfaatlarining kesishgan nuqtasida joylashganligi bilan izohlanadi. Mazkur mintaqaning bunday o'ziga xos geografik va geosiyosiy holati xavfsizlik masalalariga bo'lgan talab va ehtiyojni yanada oshiradi. Yangi ming yillik sharoitida xalqaro munosabatlarda yuz berayotgan o'zgarishlar, global xavfsizlik tizimining beqarorlashuvi, mintaqaviy tahdidlarning murakkablashuvi Markaziy Osiyo davlatlarini xavfsizlikni ta'minlash borasida samarali strategiyalarni ishlab chiqishga zamin yaratmoqda.

Yangi ming yillik boshidan boshlab Markaziy Osiyo mintaqasi jahon siyosiy nazariyasida strategik ahamiyatga ega hududlardan biriga aylanadi. Mintaqaning geoiqtisodiy imkoniyatlari, tabiiy resurslarga boyligi, shu bilan birga, Sharq va G'arb o'rtasida muhim geosiyosiy ko'priq vazifasini bajarishi uning xavfsizlik masalalariga bo'lgan e'tiborni yanada kuchaytirib kelmoqda. Shuningdek, globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, xalqaro maydondagi keskin geosiyosiy o'zgarishlar hamda yangi turdagi tahdidlarning paydo bo'lishi Markaziy Osiyo davlatlaridan xavfsizlikni ta'minlashning tizimli, kompleks va uzoq muddatli strategiyasini ishlab chiqishni talab qiladi. Mintaqaning xavfsizlik muammolari ko'p qirrali bo'lib, ularning zamirida diniy ekstremizm va xalqaro terrorizmning kuchayishi, transmilliy jinoyatchilikning kengayishi, noqonuniy migratsiya, narkotik moddalar tranziti, chegara masalalari, suv va energetika resurslaridan foydalanish bilan bog'liq nizolar kabi omillar ham

mavjud. Bunlardan tashqari, raqamli transformatsiya jarayonlarining tezlashuvi axborot xavfsizligi masalalarini ham mintaqaviy barqarorlikning muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda.

Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi o'zaro ishonchni mustahkamlash, mintaqaviy integratsiya jarayonlarini chuqurlashtirish hamda MDH, ShHT va BMT kabi yirik xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirish mintaqada barqaror xavfsizlik tizimini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Masalan, oxirgi yillarda hududiy diplomatik faollikning ortishi, iqtisodiy hamkorlikning kengayishi va davlatlararo muloqotning jonlanishi xavfsizlik siyosatining yangi bosqichga ko'tarilishiga zamin yaratib kelmoqda. Ushbu ishda Markaziy Osiyoning yangi ming yillikdagi xavfsizlik muammolari, ular shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar, zamonaviy tahdidlarning o'ziga xos xususiyatlari hamda mintaqaviy hamkorlikning xavfsizlikni ta'minlashdagi o'zni ilmiy tahlil qilinadi. Shu asosda, barqaror va samarali xavfsizlik tizimini rivojlantirish bo'yicha taklif va xulosalar shakllanadi.

Asosiy qism: Yangi ming yillik boshlarida Markaziy Osiyo mintaqasi geosiyosiy va iqtisodiy jihatdan tobora dolzarb ahamiyat kasb qilmoqda. Hududning strategik joylashuvi, tabiiy resurslarga boyligi va global energiya yo'llarining o'tish hududi sifatida shakllanganligi mintaqaning ichki va tashqi xavfsizlik tizimiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli, xavfsizlikni ta'minlash masalalari nafaqat milliy darajada, balki mintaqaviy va global darajada ham dolzarb ahamiyat kasb qilmoqda. Mintaqada yuzaga kelayotgan asosiy xavf-xatarlar tarkibiga: diniy ekstremizm va terrorismning kuchayishi, transmilliy jinoyatchilik, narkotik moddalarning noqonuniy aylanishi, chegaraviy nizolar, shuningdek suv va energetika resurslaridan foydalanish bilan bog'liq ziddiyatlar misol bo'la oladi. So'nggi yillarda, ayrim hududlarda ekstremistik guruhlarining faoliyati va terroristik harakatlar xavfsizlikni sezilarli darajada zaiflashuviga sabab bo'lmoqda. Shuningdek, chegara hududlarida kuzatilayotgan nizolar va resurslar bo'yicha davlatlararo mojarolar mintaqaviy barqarorlikka tahdid solmoqda.

Hozirgi kunda Markaziy Osiyo davlatlari xavfsizlikni ta'minlashda o'zaro hamkorlikni rivojlantirishga intilib kelmoqda. Masalan, ShHT (Shanxay hamkorlik tashkiloti), MDH (Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi) va BMT (Birlashgan Millatlar Tashkiloti) kabi xalqaro tashkilotlar mintaqaviy xavfsizlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, mintaqaviy integratsiya jarayonlarini kuchaytirish va diplomatik muloqotni faollashtirish orqali siyosiy barqarorlikni ta'minlash mumkin bo'ladi.

Iqtisodiy omillar ham xavfsizlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi deb o'ylayman. Iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish, infratuzilmani modernizatsiya qilish va energetika loyihalarini amalga oshirish orqali mintaqada ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni oshirish mumkin. Shu bilan birga, yoshlar siyosatini rivojlantirish, ta'lim tizimini mustahkamlash va axborot xavfsizligini ta'minlash zamonaviy tahdidlarga qarshi samarali mexanizm sifatida samarali darsajada xizmat qiladi. Shu asosda, mintaqada xavfsizlikni ta'minlash kompleks yondashuvni talab qiladi, albatta. Bu singari, yondashuvlar diplomatik, iqtisodiy, ijtimoiy va harbiy sohalarni o'zaro uyg'unlashtirishni hamda xalqaro hamkorlikni kengaytirishni nazarda tutadi. Barqaror xavfsizlikni yaratish faqatgina, xavf-xatarlarni bartaraf etish bilan cheklanib qolmaydi. Balki,

mintaqaning rivojlanish salohiyatini oshirish va xalqaro hamjamiyat bilan uzviy integratsiyasini ta'minlash orqali amalga oshiriladi deb o'ylayman.

Bugungi kunda Markaziy Osiyoda xavfsizlikni ta'minlash borasida bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. [Masalan, ularni ilmiy uslubda va mazmunli tarzda quyidagicha bayon qilish mumkin:

1. Mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish: ShHT va MDH doirasida mintaqaviy xavfsizlik bo'yicha muntazam uchrashuvlar va qo'shma amaliy mashg'ulotlar o'tkazilmoqda. Davlatlar o'rtasida chegaralarni mustahkamlash, chegara xavfsizligini ta'minlash va transmilliy jinoyatchilikka qarshi kurash bo'yicha hamkorlik kuchaytirilmoqda.

2. Terrorizm va ekstremizmga qarshi kurash: Diniy ekstremizm va terrorizmning oldini olish bo'yicha maxsus xizmatlar faoliyati faollashgan. Yoshlar orasida radikal g'oyalarni kamaytirish maqsadida ijtimoiy va madaniy dasturlar amalga oshirilmoqda.

3. Iqtisodiy va energetika barqarorligini ta'minlash: Suv va energetika resurslarini mintaqaviy boshqarish, yangi energetika loyihalarini amalga oshirish orqali resurslar mojarolarini kamaytirish choralari ko'rilmogda. Iqtisodiy integratsiya va savdo-iqtisodiy loyihalarni rivojlantirish orqali ijtimoiy barqarorlik mustahkamlanmoqda.

4. Axborot va kiberxavfsizlik: Axborot texnologiyalari va internet sohasida kiberxavfsizlikni ta'minlash bo'yicha milliy va mintaqaviy dasturlar amalga oshirilmoqda. Dezinformatsiya va kiberhujumlarga qarshi kurashish bo'yicha hamkorlik kengaytirilmoqda.

5. Diplomatik va siyosiy mexanizmlar: Diplomatik muloqotlarni faollashtirish, mintaqaviy nizolarni tinch yo'l bilan hal etish va barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan siyosiy tashabbuslar amalga oshirilmoqda.

Xulosa: Ushbu maqoladan xulosam shuki, Yangi ming yillikda Markaziy Osiyoda xavfsizlikni ta'minlash mintaqaning eng dolzarb masalalaridan biri bo'lib qolmoqda. Terrorizm, diniy ekstremizm, transmilliy jinoyatchilik va resurslar bo'yicha nizolar mintaqaviy barqarorlikka jiddiy tahdid solidi deb o'ylayman. Shu sababli ham xavfsizlikni mustahkamlash uchun diplomatik, iqtisodiy, ijtimoiy va harbiy sohalarda kompleks yondashuv talab qilinadi. Masalan, ShHT, MDH va BMT kabi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik mintaqaviy barqarorlikni ta'minlashda kata ahamiyatga ega. Iqtisodiy integratsiya, yoshlar siyosati va axborot xavfsizligini rivojlantirish zamonaviy tahdidlarga qarshi kurashishning eng samarali vositasi deb hisoblayman. Shu tarzda, barqaror xavfsizlik mintaqaning rivojlanish salohiyatini oshirish va xalqaro hamjamiyat bilan integratsiyasini ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdullayev, O. (2020). Markaziy Osiyo mintaqasida xavfsizlik strategiyalari. Toshkent: Fan.

2. Karimov, R. (2018). Terrorizm va ekstremizmga qarshi kurash: mintaqaviy tajribalar. Toshkent: Akademiya.

3. <https://arxiv.uz>;

4. Shanxay Hamkorlik Tashkiloti (ShHT). (2022). Annual Report on Regional Security. Beijing: SCO Secretariat.
5. Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH). (2021). Mintaqaviy xavfsizlik bo'yicha strategik tahlil. Moskva: MDH nashriyoti.
6. <https://www.researchgate.net>
7. Akbarov, J. (2021). Mintaqaviy integratsiya va barqarorlik. Toshkent: Iqtisodiyot va siyosat.